

FIGYELŐ

Száz éve született Kóhalmi Béla. Nem felejtettük el Kóhalmi Bélát; a szerkesztő bizottság időben gondolt arra, hogy 1984-ben emlékezzünk rá. Mezey László, aki szakmánk akadémiai bizottságában mellette titkár volt, majd az elnöki poszton követte őt, vállalta az emlékező sorok megírását. Ám Mezey László is eltávozott közülünk. Emlékező írást tőle már nem kaphattunk.

Nem felejtethjük Kóhalmi Bélát, aki 1958-tól haláláig, 1970-ig szerkesztette folyóiratunkat. Ez csak az egyik megbízatása volt. Számos más tisztséget töltött be. De nem a tisztségei miatt becsülték. Azért kapott stallumokat, mert a könyvtáros társadalom kiemelkedő személyisége volt. Igazgatói posztot soha nem töltött be, mégis a felszabadulás utáni időszak vezető egyéniségének tekintette mindenki a könyvtárosok körében. Szabó Ervin egykori munkatársát, a Tanácsköztársaság könyvtárügyi megbízottjának, Dienes Lászlónak helyettesét, a kiváló könyvtári szakértőt, könyvtári és más szaklapok, valamint a *Könyvek könyve* 1918-as és 1937-es kiadásainak szerkesztőjét tiszteltük benne mi, akik a felszabadulás utáni tevékenységét követhettük nyomon közelebről, illetve 1945 után ismerhettük meg személyesen őt. A felszabadulás után a *Szabad Nép* munkatársa, a Fővárosi Könyvtár igazgatóhelyettese. 1950-től az Országos Könyvtári Központ, 1952-től az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályának szaktanácsadója. 1952-től az irodalomtudományok kandidátusa. 1949-től meghívott előadó, 1956-tól 1960-ig, nyugdíjazásáig egyetemi tanár a könyvtártudományi tanszéken. 1956-ban Kossuth-díjat kap. *A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945—1965* (Bp. 1967.) című művét az MTA díjával tüntették ki.

Nem felejtethjük Kóhalmi Béla útmutatásait. Szabó Ervin, Dienes László és Kóhalmi Béla munkásságának tanulmányozásából szűrhetjük le a nagy tanulságokat. Óvakodnunk kell az egyoldalúságtól. Az elkötelezettség és a nyitottság jegyében kell szakmánkat művelnünk. Kóhalmi Béla is segített bennünket annak felismerésében, hogy szakmánk, hivatásunk értelmét a szakkutatási készségnek, a korszerű könyvtárosi képzettségnek és a társadalmi haladásért folyó harc szolgálatának hármas egysége adja. Fő művében örököül hagyta ránk: „... ahhoz, hogy a könyvtárak valóban a tudomány szolgálatában működhessenek, a tudományos munka műhelyei is kell hogy legyenek. Könyvtáraink történelme számos biztató példával szolgál erre.”

HAVASI ZOLTÁN

Mezey László (1918—1984). Ismét súlyos veszteség érte a *Magyar Könyvszemlé*t: szerkesztő bizottságának egyik legrégebb tagjától, a tragikus körülmények között váratlanul elhunyt Mezey Lászlótól is búcsúznunk kell. Személyében a magyar könyvtörténeti kutatás egyik legkiválóbban képzett, nagy tudású képviselőjét veszttette el.

Egyetemi tanulmányait Rómában és Budapesten végezte. 1943—1954 között az Egyetemi Könyvtár, 1958-tól 1963-ig pedig az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa volt, majd az MTA I. Osztályának kutatója és egyetemi előadó lett. Megalapításától kezdve részt vett a könyvtári tanszék munkájában: több könyvtáros nemezedéket ismertetett meg a paleográfia alapjaival. Fő kutatási területe a középkori írásbeliség története volt. E téma köréből számos tanulmánya jelent meg, többek között a *Magyar Könyvszemlében* is. Önálló publikációi sorát az *Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpádok végén* (Bp. 1955.) című munkája nyitotta meg. Ezt követte több válogatás és versgyűjtemény a középkori irodalmi forrásokból és a *Forrásszemelvények a kéziratosság korának könyvtörténetéhez* (Bp. 1956.) c. összeállítás. Úttörő kiadványa volt az Egyetemi Könyvtár nyomtatott kódexkatalógusa (*Codices Latini medii aevi Bibliothecae Univ. Bud.* Bp. 1961.); irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlatát tartalmazta a *Deákosság és Európa* (Bp. 1979.) című kötete. Mint a hosszú éveken keresztül általa vezetett MTA Könyvtörténeti Munkabizottság elnöke jelentette meg az *Armarium* (Bp. 1976.) című, idegen nyelvű könyvtörténeti tanulmánygyűjteményt.

Mezey László az utóbbi időszakban főleg a magyarországi középkori kódextöredékek kutatásával foglalkozott: tanítványaiból szervezett csoportjának közreműködésével elkészítette több nagy hazai könyvtár kódextöredékeinek tudományos feldolgozását. Váratlan halála azonban sajnos, e munkáját is derékba törte. Az elkészült két kötet közül az első (*Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae. I. Egyetemi Könyvtár*) már megjelent, a második kiadás alatt van. A folytatás azonban már másokra vár, nem utolsó sorban azokra, akiket Mezey László példamutató módon és kiváló pedagógusként vezetett be a magyarországi középkori könyvtörténeti kutatásokba. Emlékét — tanítványai mellett — a *Magyar Könyvszemle* szerkesztő bizottsága is megőrzi.

KÓKAY GYÖRGY

Domanovszky Ákos (1902—1984). A XX. századi magyar könyvtárügy egyik legjelentősebb személyiségétől, Dr. Domanovszky Ákostól, a budapesti Egyetemi Könyvtár ny. főigazgatóhelyettesétől búcsúztak a Farkasréti temetőben felesége, gyermekei, rokonai, barátai, munkatársai és tisztelői.

Diplomájának megszerzése után rövid ideig a József Műegyetem Közgazdasági Karán dolgozott. 1927-ben az Egyetemi Könyvtár tisztviselője lett okleveles közigazdászként. Az első tíz esztendőben a könyvtári munka minden feladatával megismerkedett. Kiemelkedő munkája alapján nevezték ki 1935. nyarán a pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatójává.

A harminchároméves Domanovszky Ákos valójában a Nemzeti Könyvtár élére került Dr. Fitz József örökségét vette át közvetlen elődjétől, Dr. Holub József mb. igazgatótól. — Nem fogalmazott meg új programot. Dr. Fitz József elképzelései szerint folytatta a könyvtár korszerűsítését. Hamarosan a könyvtárak örök problémájával kellett szembenéznie: a hely- és munkaerő-hiánnyal. Domanovszky mindent megtett, hogy az Egyetemi Könyvtár minden tekintetben megfeleljen az egyetem és a pécsi olvasóközönség várakozásának, igényeinek.

Domanovszky Ákos 1942 őszén visszakerült Budapestre, az Egyetemi Könyvtárba igazgatói címe meghagyása mellett főkönyvtárnokként. Hamarosan közismertté vált: azzal a szándékkal helyezték „beosztottként” Budapestre, hogy a nyugdíjba készülő Pasteiner Iván utóda lesz az Egyetemi Könyvtár élén. 1942—1944 között a címfelvételt Domanovszky Ákos, az ezzel párhuzamosan folyó szakozást pedig Mátrai László irányította.

A főváros ostroma idején az Egyetemi Könyvtár óvóhelyére beköltözött könyvtári kollektíva 1945. február 23-án értesült arról, hogy a budapesti Nemzeti Bizottság ötös

tanácsa Mátrai Lászlót bízta meg a „Budapesti Egyetemi Könyvtár főigazgatói teendőinek ideiglenes ellátásával”. E megbízatást a Debrecenből Budapestre átköltözött miniszterium is megerősítette. Az új főigazgató Domanovszky Ákost vette maga mellé igazgatóhelyettesként.

Domanovszky Ákost, mint publikációi sora mutatja, leginkább a katalogizálás problémái foglalkoztatták. A nemzetközi kapcsolatok nyitása idején bekapcsolódott az IFLA munkájába. A párizsi, londoni és koppenhágai konferenciákon nem csak résztvevőként, hanem előadóként képviselte hazánkat. A szó igazi értelmében nemzetközi tekintélyt szerzett. Nem csupán mindennapi munkáját végezte példás lelkiismeretességgel, de könyvtárelméleti cikkeit, tanulmányait is ritka alaposággal, nagy körültekintéssel készítette el. Ugyanakkor soha sem gondolt arra, hogy nemzetközileg elismert szakismereteiből könyvtártudományt teremtsen. Hivatalnoki pontossága ellenére idegen volt tőle, hogy bürokratikus rendelkezésekkel megnehezítse, akadályozza a kutatók munkáját. Mindent megtett azért, hogy a nagy múltú gyűjtemény jól használható segítője legyen az egyetem oktatóinak és hallgatóinak.

HÖLVÉNYI GYÖRGY

Imrich Kotvan (1910—1984). A könyvtörténettel foglalkozó magyar szakemberek számára már évtizedek óta ismerősen cseng Imrich Kotvan neve, hiszen Szlovákiában a régi könyvtári dokumentumokkal ő foglalkozott messze a legeredményesebben: publikációit sokan forgatták. Miután több mint negyedszázados személyes ismeretség és az abból kialakult barátság kötött hozzá, elhunytá alkalmával erkölcsi kötelességemnek tartom a róla történő megemlékezés megírását.

Kotvan 1910. február 9-én született kisparaszti családból. Gimnáziumi tanulmányait a szülőfalujától nem messze fekvő Szokolcán végezte, majd Pozsonyban és Strasbourghban járt egyetemre. 1934 és 1938 között Nagyszombatban szlovák—francia szakos tanárként tevékenykedett. 1938-tól 1950-ig Pozsonyban a szlovák oktatásügy igazgatásából vette ki részét, majd az Egyetemi Könyvtárba került, ahol azután több mint három évtizedig dolgozott.

Érdeklődése eleinte a szlovák irodalmi nyelv 1787-tel kezdődő kialakulására és az e körül tevékenykedett személyekre (Anton Bernolák, Ján Hollý, Juraj Fándly, Józef Ignác Bajza) terjedt ki, így első könyveit is e témakörből írta. Az 1950-ben bekövetkezett váltás után a pozsonyi Egyetemi Könyvtár kéziratárának és a régi nyomtatványoknak gondozását vette át. Hamar beledolgozta magát ebbe az új ismeretanyagba. Rendkívüli szívóssággal és ritka következetességgel végezte munkáját. Ennek során először az általa kezelt gyűjtemény legrégibb, a XV. századból származó nyomtatványait katalogizálta. Az ilyen ősnymtatványok igényes azonosítási és leírási munkáját azután fokozatosan és nagy szorgalommal kiterjesztette Szlovákia többi közgyűjteményére is. Hosszú évek során ezeket sorra felkereste, és az ott végzett munka eredményeként több kisebb katalógusban publikálta a regisztrált ősnymtatványok adatait. Végül — mintegy ez irányú tevékenységének megkoronázásaként — közreadta az összesített szlovákiai ősnymtatvány-katalógust. (Vö. *Magyar Könyvszemle* 1983. 111—116.)

Érdeklődését a fenti munkával kapcsolatban tudatosan kibővítette a szlovákiai könyvkultúra korai szakaszának történetére általában. A pozsonyi Egyetem Könyvtár általa vezetett gyűjteménye anyagának módszeres feltárását is rendszeresen folytatta, majd ennek eredményeit is kötetekben publikálta (kéziratok 1970, szláv vonatkozású, XVI. századi nyomtatványok 1981). Már elmúlt 72 éves és egészsége is megrokkant, amikor az 1982. év végével nyugdíjba vonult: az általa vezetett gyűjteményt ekkor ugyanis — számára megnyugtató módon — leányára bízhatta. Nem adatott meg neki a nyugodalmas

öregkor, mert betegsége egyre jobban elhatalmasodott, és röviddel 74. születésnapját követően, 1984. február 21-én elhunyt.

Imrich Kotvanra a magyar könyvtörténettel foglalkozók mindig is nagy megbecsüléssel fognak gondolni, hiszen ő volt az, aki a mai Szlovákiának a történelmi Magyarország kultúrtörténetébe olyan szervesen beleilleszkedő közgyűjteményeiből az ősnymotatványokat publikációi révén napfényre hozta és nemzetközileg is közkinccsé tette.

BORSA GEDEON

A Tudománytár c. új utánnomás sorozatról. Előzetes tervezés és igényfelmérés után 1983-ban a Könyvértékesítő Vállalat (KÉV) is belépett a hazai utánnomás- (reprint-) kiadók sorába. A sorozat megindításához a végső lökést egy 1983 elején, a tv „Stúdió 83” adásában elhangzott vita adta, amelyben Balázs Mihály, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum igazgatója szóvá tette a régi pedagógiai alapművek, kötelező olvasmányok hozzáférhetetlenségét, újrayomásuk szükségét. A javaslatot a KÉV felkarolta és beépítette mintegy 60 tételes előzetes listájába, amit 500 nagyobb könyvtárnak küldött meg véleményezésre. A visszajelzések és (az Országos Könyvtári Tanács felkérésére) az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által készített külön igénybejelentés, valamint akadémiai, egyetemi javaslatok felhasználásával összeállt az ötéves kiadási program. A sorozat szerkesztésére Gazda István kapott megbízást.

A fent vázolt előzményekről és a tervekről a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által 1983 december közepén rendezett összejövetelen Győri Erzsébet, a KÉV Könyvtár-ellátójának fősztályvezetője tájékoztatta a csekély számú, de aktív érdeklődőt. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat már „beállt” reprint sorozatának eredményeit és terveit ugyanekkor KOLLN Ferenc, a vállalat igazgatóhelyettese ismertette. A tájékoztatókból kitűnt, hogy mindkét vállalatnak hozzávetőleg évi 6–8 kötet kiadását engedélyezte a Kiadói Főigazgatóság. Az előadók és felszólalók egyetértettek abban, hogy az örvendetesen megélenkülő reprintkiadás fokozottabb központi és kiadóközi koordinálást kíván. Számos konkrét utánnomási javaslat mellett fölmerült a reprint-kiadás néhány elvi és módszertani problémája (az eredeti és a reprint viszonya, a kiegészítések és pótlások formai elkülönítése stb.) és ezek megoldása is.

A sorozat első számú – bár nem számozott – tagja a mindmáig legnagyobb *Görög–magyar szótárunk* (2. átd. kiad. Sárospatak, 1875), Soltész Ferenc és Szinyei Endre sárospataki tanárok szerkesztésében. (Jellemző, hogy a két pedagógusról elfeledkeztek legújabb irodalmi, pedagógiai és általános életrajzi lexikonaink. Ezt a hiányt érdemben nem pótolta az új kiadás szótártörténeti előszava sem, pedig megtehetette volna, ha már az eredeti előszót elhagyták.) Bár az utóbbi években növekszik az érdeklődés a klasszikus ókor és tudományai, valamint nyelvi hordozói iránt, s néhány egyetemünkön, teológiai akadémiánkon, sőt középiskolában (fakultatíve) oktatják az ógörög nyelvet, nem vagyunk meggyőződve arról, hogy felkészültünk-e már a szótár érdemi fogadására-befogadására. Bizonyára régisége, ritkasága tétette a sorozat élére ezt a szépen kivitelezett (bár kisebb nyomáshibával megjelent és utólag korrigált), ám előállítási módjához és szerzői jogdíjmentességéhez képest kissé drága (335 Ft) szótárt. A megjelent és elkelt példányszám (2000) azonban nagy bibliofil érdeklődésre vall, és a kiadói bátorságot igazolja.

Tudományos, közművelődési (honismereti) és magángyűjtői szempontból egyaránt telitalálatnak tekinthető Bodor Antal 1944-ben kiadott, s ma már könyvritkaságnak

számító Magyarország helyismereti könyvészete 1527–1940 c. bibliográfiájának 3000 példányos bővített újrakiadása. Ez a munka megjelenésekor nem részesült méltó figyelemben a szakkritika részéről (lapunk sem ismertette), a háborús körülmények miatt. A regionális kutatások és a honismereti mozgalom feléledése után pedig nem volt belőle elegendő példány ahhoz, hogy bekerüljön a tudomány és közművelődés vérkeringésébe. (Ezt gyűjtőkori határai és nacionalista-soviniszta hangú előszava is gátolta.) A „történelmi” (1918 előtti) Magyarország területére vonatkozóan azóta sem jelent meg ilyen komplex, tematikailag-műfajilag széles körű (a hazai könyveken, folyóiratokon, különnyomatokon és kéziratokon kívül a külföldi hungarikumokra is kiterjedő) bibliográfiánk. Bodor szinte haláláig (1955) folytatta az anyaggyűjtést, s szerencsére a reprint munkálatai közben előkerült a mű szerzői példánya is – számos kiegészítéssel és pótlással. Amennyire dicséretes volt ennek közreadása, annyira problematikus a kivitelezés módja: ti. külön-külön adni az 1940-ig terjedő pótlásokat és az 1941–1944 között megjelent kiegészítéseket. Tovább növelte a külön egységek számát és a visszakeresés nehézségét a sorozatszerkesztő – egyébként igen értékes – 1941–1944-es kiegészítő gyűjtése. (Ez azonban – indokolatlanul – csak a hazai „helytörténeti” irodalomra szorítkozik.) A szerkesztő az előrehaladott nyomdai munkálatokra hivatkozik, amelyek meggátolták a két 1941–1944-es kiegészítés összevonását, de tudjuk, hogy szerzői jogi szempontokat is figyelembe kellett venni. Sajnos, így az egy-egy tájra, megyére településre vonatkozó irodalmat négy, a földrajzi nevek betűrendjében közölt jegyzékből lehet összekeresni az új, kibővített kötetben. (Fölvetődik ennyi kiegészítés és pótlás láttán egy összevont betűrendes név- és földrajzi mutató igénye, bár ez tovább növelte volna az átfutási időt és a költségeket, nyilván ezért maradt el.) Végül a szerkesztő készített még egy hasznos függelékét a vármegye-történeti sorozatokról. Ennek az időrendes szerkezetű anyagnak a bevezető fejezetei a megyebeosztás kialakulását és változásait mutatják be röviden 1944-ig. Ez a szükségképpen vázlatos, csak az átfogó tájékozódásra való összeállítás ismét fölveti egy részletes történeti helynévlexikon összeállításának, kiadásának régi igényét. Egy olyasféléét, mint Gyalay Mihály 1976-ban elkészült gépiratos adattára *Magyar igazgatástörténeti helységnevélexikon (1723–1944)* címmel. (Lelőhelyek: MOL, OSZK.)

E kötetnek van olyan módszertani momentuma, is amely túlmutat önmagán, mert az eredeti mű és reprintkiadásának viszonyát, az előbbi integritásának kérdését érinti. A kiadvány új címe (*Magyarország honismereti irodalma 1527–1944*) többszörösen megtévesztő: az eredeti „helyismereti” jelzőt a „honismereti” váltja fel. Talán azért, mert a kiegészítések „helytörténeti” irodalmat tartalmaznak? Vagy azért, mert csak a honismereti mozgalom számára kívánják ajánlani? Bodor ugyan egyik úttörője volt a honismereti mozgalomnak, könyvének korábbi munkacímében, első variánsában használta is ezt a szót, a véglegesben mégis visszatért a legtágabb „helyismereti”-re, ezzel is jelezvén, hogy a közművelődésen túlmenően a legkülönfélébb tárgyú regionális kutatásokat kívánta szolgálni. Az eredeti intenciót és szóhasználatot az utánnomáskiadásban illetet volna tiszteletben tartani. Az 1944-ig kiterjesztett időhatár pedig azt a látszatot kelti, mintha teljesen új, átdolgozott és bővített kiadásról lenne szó. (Amit a társszerzőségi forma csak megerősít!) Bár a „bővített és javított” utánnomás célkitűzése elvileg nem tagadható egy nem pusztán bibliofil szempontú reprint (s nem faksimile!) sorozattól, a kiadónak mégis jobban kell ügyelnie a következő „bővített” köteteknél a műfaj írott és íratlan szabályainak megtartására.

Ilyen bővített és javított kötet lesz a sorozat következő tagja, Baán Kálmán *Magyar genealógiai és heraldikai forrásmunkák 1561–1932* (Bp. 1932) c. alapvető könyvészete is (Kóczy László pótlásaival és helyesbítéseivel, a sorozatszerkesztő 1933–1944 közti időre szóló kiegészítésével), amely a családtörténeti kutatások és laikus érdeklődés reneszánszának időszakában nyilván nagy közönségsikerre számíthat.

Előreláthatólag negyedikként jelenik meg Gulyás Pál eredetileg 150 példányban kiadott másodfokú bibliográfiája: *A bibliográfia kézikönyve*, 2. köt. *A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek* (Bp. 1942) címmel, Kozoosa Sándornak a szerzőről szóló (bio)bibliográfiai tanulmányával és a sorozatszerkesztő 1941–1944-re vonatkozó magyar bibliográfiai kiegészítésével. Reméljük, hogy Gulyás e „szintiszta” másodfokú bibliográfiájának nagyvonalú felvállalása nem elzárja, hanem megnyitja a Szentmihályi–Vértessy-féle *Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához* (Bp. 1963) c. referensz másodfokú bibliográfia utánnomásának vagy – még inkább – rég esedékes átdolgozott, bővített kiadásának lehetőségét.

Még 1984-ben várható további kötetek: Finácz Ernő: *Az ókori nevelés története* (Bp. 1906), Mészáros István előszavával (később az „Egyetemes neveléstörténet” további 3 tagja is megjelenik a szerzőtől); Kiss Áron: *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény* (Bp. 1891), Bartók Béla és Kodály Zoltán értékelő írásaival, a magyar gyermekjátékirodalom válogatott bibliográfiájával Juhász Jenőttől; Pecz Vilmos *Ókori lexikon*ának (Bp. 1902–1904) 1–2. kötete 4 köteteseti egységben, Ritoók Zsigmond előszavával, a 4. egység végén válogatott bibliográfiával; Szentpétery Imre: *Oklevéltani naptár* (1912) + *Chronologia* (1923) egy kötetben, Szögi László bevezető tanulmányával.

A könyvtárak ellátásáért is felelős Könyvértékesítő Vállalat tehát – eléggé nem dicsérhető módon – a reprintkiadás rögzösebb útját választotta: jelentős, a könyvpiacra és a könyvtárakban nehezen hozzáférhető kézi- és segédkönyveket kíván megjelentetni korszerűsített tartalommal, értékelő tanulmányokkal. Közgyűjteményeinknek is érdeke, hogy ez a magas tartalmi és metodikai célkitűzés a továbbiakban is megmaradjon, s ezért minden szakmai segítséget meg kell adniuk. (A tematikai javaslatokon túl ide értjük a módszertani kérdések megoldásában való közreműködést, s ha kell, az érdemi vitát, kritikát is.)

A már megjelent két kötetet a szombathelyi Sylvester nyomda állította elő – elég sok reklamációra okot adó módon (papírminőség, kötés- és nyomáshibák), ezért a sorozat következő tagjai a tervek szerint már más vidéki nyomdáknak készülnek. Jó lenne, ha megtalálnák a színvonalas tartalomnak megfelelő igényes nyomdai kivitelezőt is! Érdekessége még e sorozatnak, hogy a műszaki szerkesztésben egy új kiadványszervezési gazdasági munkaközösség, az Editorg is közreműködik.

KERTÉSZ GYULA

Régi könyvek kutatása Szibériában. Novoszibirszk Szibéria egyik kulturális és főként a könyvtári központja, különösen 1966 óta, amikor a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szibériai Osztályának Állami Tudományos-Műszaki Közkönyvtára beköltözhetett modern új épületébe. Ez az intézmény szervezte a SZTA Szibériai Osztályának Történeti, Filológiai és Filozófiai Intézetével közösen az Ivan Fjodorov orosz nyomdász születésének 400. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferenciát, illetve könyvkiállítást 1983. decemberében. N. N. Pokrovszkij, V. N. Alekszejev és L. A. Sziťnyikov az orosz „ősnyomdász” munkásságát elemezte a keleti-szláv, illetve Uralon túli művelődéstörténetben, valamint külföldre került munkáinak sorsát kísérté figyelemmel. A konferencia jó alkalom volt az orosz könyvnyomtatás későbbi korszakainak áttekintésére is, amivel három további kutató foglalkozott.

A novoszibirszki konferenciát megelőző kutatások 1980-ban szerény kiállítású, de igen gazdag tartalmú kötetben láttak napvilágot: *Knyyiga v Szibiri XVII – nacsala XX vekov* (A szibériai könyv a XVII. századtól a XX. század elejéig. Novoszibirszk. Tudományos munkák gyűjteménye c. sorozat 47. köt. 185 p.) A műszaki tudományos profilú, politikai oktató és ismeretterjesztő feladatokat ellátó könyvtár humaniorákkal is foglalkozó munkatársai tiszteletre méltó eredményeket értek el Szibéria könyvkultúrájának feltárásában,

különösen Rotterdami Erazmus humanista gondolkodásának terjedése (T. Sz. Tyitov) és a Távol-Kelet könyvtörténetének megírásával (I. V. Filatkina).

A mi érdeklődésünkre mind a konferencián, mind a tanulmánykötetben elsősorban Leonyid Alekszandrovics Szitnyikov előadása, illetve írása tart számot. Mindkettő rokon téma, a szibériai könyvnyomtatás nyugati, európai kapcsolatait tárgyalja. Tanulmányából (*A nyugat-európai könyv Szibériában a XVIII. század második felében*) kiderül, hogy a „nyugati könyvek” korántsem csupán importot, idegen nyelvű kiadványokat jelentenek, hanem gyakran a különféle okokból tartósan Szibériában élő nyugat-európaiak oroszul is publikált munkáit. Permben német lutheránusok, Irkutszkban katolikusok dolgoztak, és nem elhanyagolható a rendszeresen Szibériát látogató üzletemberek száma sem. A permi kormányzóságban a nyolcvanas évektől németek, osztrákok (!) vagyis „ceszarec”-ek, olaszok és angolok éltek, akiknek különböző mértékben és érdeklődési körben, de mindenképpen szükségük volt könyvekre, sőt gyermekeik számára tankönyvekre is. (Érdekes, hogy egykorú utazók feljegyzései szerint a külföldi „vendégmunkások” gyermekeinek jórésze elfelejtette anyanyelvét, és tört oroszszággal beszélt). A vezető beosztásokat ellátó orosz katonatisztek és tisztviselők is több idegen nyelven olvastak, sőt a világnyelveken kívül sokan tudtak hollandul, finnül, lengyelül, észtül és egyéb nyelveken is. Ugyancsak jelentős könyvigénye volt a 12 éves kijevei egyházi akadémiaát végzett szibériai papoknak, akik latin, görög, lengyel, francia és német nyelvtudással tértek vissza szülőföldjükre. Számottevő volt e szempontból a Tobolszkban élő mintegy 900 főnyi svéd kolónia is. A XVIII. század nyolcvanas éveiben hivatalosan is folyt idegen nyelvtanítás Szibériában, és a helyi egyházi tanintézetekben tantárgy volt a fordítás is. Mindeme igények kielégítéséhez jelentős példányszámú nyugati könyvre volt szükség.

Szitnyikov különböző szemináriumai és kormányzói könyvtárakból származó könyvek possesszor-bejegyzéseiből és proveniencia-adataiból igyekszik megrajzolni a nyugati nyomtatványok szibériai útját. Eddigi kutatásai során 500 címet sorolt fel a XVIII. század utolsó két évtizedéből, ami 1000-nél több kötetet jelent. Aranyszájú Szent János Omnia operája, Rousseau munkái és Voltaire-kiadások vannak a listán, de számos történelmi-teremtudományos mű is. Utazók, kereskedők, magánszemélyek vitték a könyveket Szibériába, amelynek művelődési képe jelentősen módosul Szitnyikov és társai kutatásai nyomán. A hatalmas országrész már két évszázaddal ezelőtt is sokkal előbb szellemi kapcsolatban volt a nyugati világgal, mint azt a művelődéstörténetben korábban állították.

A novoszibirszki kutatók folytatják a régi szibériai, főleg magánkönyvtárak anyagának feldolgozását. Jelenleg még a munka elején tartanak, és minden okunk megvan annak feltételezésére, hogy néhány hungarikum is felbukkan majd gyűjtéseikben.

KÁFER ISTVÁN